

Een natuurlijke empathie voor medemensen

Marlene Dumas portretteert psychiatrische cliënten

In een immense, ongelijkvormige ruimte met veel glaswanden is welgeteld één rechte muur te vinden. En daar hangen ze, al bijna vijftientig jaar: zesendertig onmiskenbare werken van een van Nederlands meest succesvolle kunstenaars: Marlene Dumas. Het gaat om portretten, afbeeldingen van dieren en één gedicht. Hoe deze werken hier tot stand kwamen is een intrigerend verhaal. Dumas maakte ze begin jaren negentig in opdracht van de kunstcommissie van Stichting Het Hooghuys in Etten-Leur, het huidige GGz Breburg. In het kader van 'kunst bij de nieuwbouw' ging Dumas – met matchinggeld van de Mondriaan Stichting – de ontmoeting aan met een aantal cliënten van deze psychiatrische instelling. Het idee was om, passend in de tijdgeest van toen, een kunstwerk te laten ontstaan vanuit het contact met de cliënten. De toenmalige directeur ondersteunde het gedachtegoed van de opdracht die de kunstcommissie had ontwikkeld: in het proces van de kunstenaar staat de ontmoeting met de cliënt centraal.

'We bezochten Marlene Dumas in haar atelier en door haar open houding naar de psychisch kwetsbaren, de zeggingskracht van het werk dat zij liet zien en het prettige contact dat wij al snel met haar hadden kreeg zij in 1989 de opdracht. Het was een intensieve opdracht met een lange looptijd', vertelt Gusta van Geleuken, senior therapeut. Eerst was daar Etten-Leur (1991), toen volgde Breda (1992), en ten slotte rondde Dumas het laatste onderdeel af in Oosterhout (1993). In Etten-Leur had zij de meest intense contacten met cliënten omdat deze daar woonden en Marlene daardoor een contact kon opbouwen met hen.

Oprecht en authentiek

'Vanaf het begin maakte Marlene een onvergetelijke indruk op cliënten en medewerkers.' Aan het woord is Maria Boot, destijds hoofd Activiteiten-centrum in Etten-Leur. 'Marlene sprak met mensen op een respectvolle manier, bezocht hun woonruimtes, maakte met cliënten een deal over de polaroids en heeft zo'n innemende persoonlijkheid dat zij in korte tijd ieders vertrouwen wist te winnen.' Zij onderhield nog jarenlang contact, schreef brieven met enkele van de cliënten. 'Het resultaat is een prachtig beeld van mensen in hun dagelijkse glorie en kwetsbaarheid, een momentopname zoals een familiefoto in een album. De toevoeging van het gedicht van Jan Arends geeft ons aller eindigheid aan.'

In Breda en Oosterhout, waar zij de behandelafdelingen bezocht, was het contact korter. 'Jaloersmakend hoe snel zij intens contact kon leggen met cliënten tijdens het werken in de beeldend therapie sessies, die in overleg met haar werden georganiseerd', herinnert Gusta van Geleuken zich. Zij denkt dat het geheim van Dumas' succesvolle aanpak was dat haar interesse in deze groep mensen oprecht en authentiek is. Zij benaderde de cliënten op voet van gelijkheid. Een natuurlijke, vanzelfsprekende empathie voor medemensen met een psychiatrische ziekte.

Andere insteek

Destijds waren ze ervan overtuigd dat het werken met cliënten niet ging om het uiteindelijke resultaat, maar om het proces, de ervaring die je daarbij opdoet. Dumas kijkt daar anders tegenaan. 'De interactie was heel emotioneel en waardevol. Het was een lang en intensief proces omdat ik meer dan een jaar ook naar hun sessies ging. →

Marlene Dumas, *Maar wie ik ben gaat niemand wat aan*, 1991 (restaurant GGz Breburg, Etten-Leur).
Fotograaf: Emile Waagenaar

Daaruit zijn blijvende relaties ontstaan. Maar een opdracht is niet alleen een proces. Voor mij is het eindproduct toch ook belangrijk, want dat is wat overblijft wanneer de tijd verstreken is. Het eindresultaat moet iets van die voorafgaande betekenis en schoonheid kunnen behouden.'

Dumas legt uit dat zij tijdens het proces niet als creatiever dan de cliënten gezien wilde worden. Ook wilde ze hen niet angstig of verward maken. Het vergde daardoor een compleet andere artistieke insteek dan zij gewend was. 'Ik maakte werk waarvan ik hoopte dat zij ervan hielden, terwijl ik dat anders nooit doe. Daarom neem ik eigenlijk nooit opdrachten aan. Deze opdracht wilde ik wel graag uitvoeren, omdat ik ooit dacht zelf beeldend therapeut te worden.' Het resultaat was opmerkelijk. Door de interactie met Dumas werden de cliënten, die haar zelf uitkozen, weer geprikkeld.

Het Hooghuyswerk is in de loop der tijd wel eens uitgeleend voor tentoonstellingen, in Antwerpen en Helsinki. Tegenwoordig is het slechts een uurtje per dag te zien, wanneer de ruimte open is tijdens de lunch. Van Geleuken vindt het erg jammer dat het werk daardoor zo weinig tot zijn recht komt. Het zou een groter podium verdienen, vooral als je bedenkt dat de verhalen die eruit spreken, tijdloos en van grote zeggingskracht zijn over de wereld van de psychiatrie. Dumas schilderde niet voor niets nachtdiëretjes tussen de portretten: 'In het volle daglicht komen deze cliënten niet tot hun recht, maar haal je de schijnwerpers ervan af, dan ontstaan er prachtige ontmoetingen.' Van Geleuken hoopt dan ook dat het werk ooit in een gewoon museum komt te hangen. 'Dat zou ik de ultieme emancipatie van de psychiatrische cliënt vinden.' •

In 2005 verscheen een terugblik op dit project in de vorm van de publicatie *Maar wie ik ben gaat niemand wat aan.* (www.marlinedumas.nl/wp-content/uploads/D-1990-1991-Het-Hooghuys-publicatie-selectie.pdf)